

REALIZĂRI ÎN PSIHOLOGIE

DE LA BIG FIVE LA BIG FOUR - CHESTIONARUL CAEN-S

FROM BIG FIVE TO BIG FOUR - CAEN-S QUESTIONNAIRE

CZU: 159.9.072.59

DOI: 10.5281/zenodo.4997939

Constantin BERE

lector univ, Universitatea "Petre Andrei", Iasi,
membru al comitetului director din cadrul Colegiului Psihologilor din Romania

Rezumat

Chestionarul CAEN-S studiază limitele largi ale unei personalități normale. Evaluează comportamentele interpersonale și interacțiunile sociale zilnice, vizând în special aspectele pozitive și favorabile. Acronimul CAEN-S simbolizează patru dintre cei cinci factori ai modelului Big FIVE: C - conștiință, A - agreabilitate, E - energie, N / S - neurotism / stabilitate. CAEN-S a fost dezvoltat pentru a fi utilizat atunci când caracteristicile menționate anterior se manifestă în diferite ramuri ale psihologiei, cum ar fi sănătatea și securitatea la locul de muncă, mediul clinic și securitatea națională.

Cuvinte - cheie: personalitate, chestionar, Big-Four, superfactori, dimensiuni/fațete, profil psihologic, criteriu empiric.

Abstract

The CAEN-S questionnaire studies the wide limits of a normal personality. It evaluates the interpersonal behaviors and the daily social interactions, targeting in particular the positive and favorable aspects. The acronym CAEN-S symbolises four of the five factors of the Big FIVE model: C - consciousness, A - agreeableness, E - energy, N/S - neuroticism/stability. CAEN-S was developed to be used when the before mentioned character features are manifested in different branches of psychology such as health and security in the workplace, clinical environment and national security.

Keywords: personality, questionnaire, Big-Four, superfactors, dimension-s/facets, psychological profile, empirical criteria.

Pornind de la ipoteza teoretică a lui Fiske de la sfârșitul anilor '40, trecând prin diverse stadii cu preocupări sistematice și relevanță științifică (Tupes & Christal în anii '60, Costa & McCrae în anii '80, Digman & DeRaad în anii 90, al

secolului trecut, Howard și Howard în anii 2000 - repere cu totul selective), realizând diverse analize comparative cu sisteme conceptuale similare (ale lui Cattell, Guilford, Eysenck, Gough etc), putem susține că există astăzi un consens larg în ceea ce

privește viziunea asupra personalității ca structură constând din cinci superfactori sau dimensiuni mari ale personalității: Extraversie, Agreabilitate, Conștiinciozitate și Stabilitate emoțională/Nevrotism), Deschidere. Se știe, de asemenea, că în privința celui de-al cincilea factor (Deschiderea), denumirile sunt încă în dispută, însă sfera conceptuală este quasi identică.

Având ca fundament modelul Big Five și experiența îndelungată în utilizarea diverselor instrumente care au exploatat crochiul acestui model, am gândit dezvoltarea unui instrument metodologic alternativ, bazat pe patru factori (Big Four), urmărind câteva obiective clare: baza teoretică solidă, ușurința în utilizare (aceasta însemnând în primul rând o restrângere a numărului de itemi), adecvare în ceea ce privește contextul de utilizare - sănătate/securitatea muncii, psihologie clinică, psihologie aplicată în domeniul securității naționale.

Așadar, în CAEN-S am renunțat la cel de-al cincilea factor din modelul clasic (Deschiderea), aceasta nesugerând cu nici un chip intenția de a evita disputele încă efervescente în privința lui, ci mai curând relevanța în ariile de utilizare vizate de ținta instrumentului. Dar chiar și în această formulă, a celor patru superfactori (fără Deschidere), instrumentul poate aduce informații prețioase și pentru alte arii de preocupări, precum consilierea în carieră, dezvoltarea personalului sau psihologie educațională.

Prezentarea chestionarului CAEM-S și semnificația dimensiunilor

Chestionarul CAEN-S vizează limitele largi ale normalului personalității, urmărind evaluarea pornind de la comportamentele interpersonale și interacțiunile

sociale cotidiene și ținând mai cu seamă aspectele pozitive, favorabile.

Acronimul CAEN-S simbolizează patru dintre cei cinci factori ai modelului Big FIVE și reprezintă numele unui chestionar dezvoltat cu intenția utilizării lui în situații în care trăsăturile din cadrul domeniilor C - Conștiinciozitate, A - Agreabilitate și E - Energie, N/S - Nevrotism/Stabilitate reprezintă zone de interes în arii precum sănătate-securitatea muncii, psihologie clinică, psihologie aplicată în domeniul securității naționale. Instrumentul rezultat este oarecum mai scurt și poate fi considerat mai adecvat pentru o anumită categorie de utilizări.

CAEN-S este un chestionar cu 80 de itemi (propoziții scurte - extras în Anexa) la scrierea cărora am avut în vedere o serie de reguli precum: utilizarea de cuvinte și expresii ușor de înțeles; evitarea termenilor care sunt nondistinctivi și care nu se aplică la toți indivizii sau a celor a căror implicație pentru personalitate este metaforică sau imprecisă; verbul formulat la persoana a treia singular (este recunoscut faptul că o astfel de formulare stimulează subiectul către obiectivitate mărită în răspuns); itemii să vizeze aspecte observabile și să evite aluziile referitoare la rasă sau apartenență etnică; formulare gramaticală corectă și excluderea dialectelor.

Fiecare dintre cele patru domenii în CAEN-S (C - Conștiinciozitate, A - Agreabilitate și E - Energie, N/S - Nevrotism/Stabilitate) este relevant pentru înțelegerea mai multor aspecte ale personalității. Domeniile vor putea fi interpretate la nivel de factor global sau, pentru o analiză mai detaliată, la nivel de dimensiuni/fațete distincte (câte două pentru fiecare domeniu).

Așadar cei 80 de itemi ai chestiona-

rului acoperă în mod proporțional cele patru domenii, fiecare domeniu având arondat 20 de itemi (câte 10 pentru fiecare dimensiune). Dispozitivul de răspuns la itemii CAEN-S este unul în patru posibile alegeri, după cum afirmațiile din itemi se potrivesc sau nu respondentului: A (întru totul adevărat), AA (aproape adevărat), F(fals), AF(aproape fals).

Semnificația domeniului C-conștiinciozitate în cadrul CAEN-S

Conștiinciozitatea, ca domeniu al Big Five, cunoaște o diversitate de perspective, fiecare dintre cei cu preocupări în această arie subliniind aspecte oarecum particulare, în funcție de scopul abordării. Fie că se face trimitere la corelațiile conștiinciozității cu scale similare din alte chestionare, fie la liste de adjective sau la criteriile empirice, atunci când se pune în discuție acest factor sunt vehiculate în mod curent o serie de termeni precum: ordine, competență, încredere, hotărâre, voință, perseverență, realizare, simțul datoriei etc.

Prezentul chestionar se axează pe acele nuanțe care devin mai curând relevante într-o anumită zonă de interes (observație valabilă pentru toți ceilalți factori), anume aceea care vizează modalitățile de punere în execuție a sarcinilor, planificarea și organizarea, capacitatea de a duce la bun sfârșit activitățile începute. Sunt circumscrise astfel factorului conștiinciozitate două dimensiuni, definite prin câte două noțiuni complementare:

a. minuțiozitate-atenție la detalii

b. tenacitate-stăruință.

Prima dimensiune, **minuțiozitate-atenție la detalii**, vizează mai cu seamă aspecte precum grija pentru ordine, planificare, preocuparea pentru organizarea,

verificarea și analiza unei probleme. Este vorba mai curând despre atenție la detalii decât vederea de ansamblu și gestionarea sarcinilor urgente.

Dimensiunea secundă, **tenacitate-stăruință**, se referă mai ales la aspecte precum sârguința, perseverența, responsabilitatea de a duce până la capăt proiectele începute. Este manifestarea statorniciei în muncă și poate chiar în convingeri și atitudini. Acesta exclude în cea mai mare parte descurajarea sau abandonul în fața dificultăților.

Semnificația domeniului A-agresivitate în cadrul CAEN-S

Se știe că Agreabilitatea (Amabilitatea în unele chestionare) este un factor relativ la tendințele interpersonale. Se știe, de asemenea, că a fi agreabil este preferabil din punct de vedere social, la polul opus situându-se ostilitatea. Autorii în domeniu asociază agreabilității și o anume stare de bine în plan psihologic, ceea ce sigur că ridică miza în ceea ce privește preferința pentru astfel de persoane.

Ca în toate celelalte domenii ale Big Five, semnificațiile Agreabilității capătă nuanțe ușor diferite, funcție de perspectiva de abordare. În chestionarul CAEN-S se vizează în primul rând capacitatea de a coopera eficient cu ceilalți, pe de o parte, iar de altă parte, deschiderea față de aceștia și încrederea cu care ei sunt investiți. Cele două dimensiuni care obiectivează domeniul Agreabilității sunt:

a. conlucrare-cooperare

b. bunavoință-atitudine amicală

Prima dimensiune, **conlucrare-cooperare**, vizează, în general, o bună integrare în grup/comunitate, cu manifestarea evidentă a altruismului, a simțului valorii

celorlalți și chiar a unui soi de curtoazie față de aceștia, raporturile cu ei purtând amprenta naturalității.

Cea de a doua dimensiune, buna-voință-attitudine amicală, se referă la o atitudine binevoitoare. Aceasta se concretizează mai cu seamă prin încrederea și deschiderea față de ceilalți, prin îngăduință, bunătate și înțelegere sau dimpotrivă, disponibilitate scăzută, distanță, răceală.

Semnificația domeniului E – Energie în cadrul CAEN-S

În cele mai multe dintre concretizările paradigmei Big Five în instrumente metodologice, simbolul E desemnează superfactorul Extraversiune. În raport cu semnificațiile psihologice vizate în cadrul chestionarului CAEN-S însă, conceptul de Energie acoperă mai adecvat comportamentele urmarite. Binomul țintit în cadrul acestui domeniu este:

- a. **forță de acțiune/activism**
- b. **dominanță/capacitate de influențare**

Prima dimensiune, **forță de acțiune/activism**, se referă la mișcare și acțiune, la o bună capacitate de mobilizare. Este vorba despre resurse energetice apreciabile, despre disponibilitate la efort, dinamism și tempou ridicat de lucru sau dimpotrivă apatie, lentoare, inerție.

a. Cea de a doua dimensiune, **dominanță/capacitate de influențare**, vizează exercitarea influenței și autorității personale. Este vorba despre preocuparea pentru putere, inițiativa și încrederea în sine fiind caracteristici definitorii, în timp ce dispoziția de a-i asculta pe ceilalți este redusă.

Semnificația domeniului N-S Nevrotism/Stabilitate în cadrul CAEN-S

Nominalizat în general doar cu unul dintre cei doi poli (de obicei nevrotism/neuroticism), acest domeniu, în ciuda rezonanței sugerate de etichetă, a rămas exterior zonei patologicului. Eysenck, de exemplu, precizează explicit acest aspect, atunci când descrie aria de cuprindere a factorului nevrotism în preocupările sale metodologice. Poate că de aceea unii autori au preferat să utilizeze în cercetările lor eticheta polului opus nevrotismului pentru a-l invoca, arătând că nucleul central al acestui domeniu ar fi mai curând calmul și raționalul stabilității și nu negativismul și tensiunea nevrotismului.

În ceea ce privește acest instrument, notația N-S din acronimul CAEN-S acoperă, desigur, continuumul nevrotism-stabilitate emoțională. În profilul final al testului, sensul de variație a primilor trei superfactori (CAE) este cel direct, scorurile mari reprezentând saturația (în pol pozitiv). Pentru a păstra acest algoritm și cu factorul N, s-a preferat simbolizarea domeniului nevrotism-stabilitate la ambele capete, S-ul terminal al expresiei sugerând direcția de interpretare, de la N spre S.

În mai toate studiile privind nevrotismul se specifică faptul că acesta vizează în primul rând tendința generală de a resimți afecte negative. Este o observație ce constituie, bineînțeles, esența în jurul căreia diferitele perspective de abordare au adăugat nuanțe ghidate de diverse obiective. Întâlnim astfel în cercetările curente termeni subsumați N-ului care ar putea crea o ușoară senzație centrifugă: recuperarea (durata de restart, de a trece peste o suferință - Howard și Howard), conștiința de sine (indiferență vs sensibilitate în situații sociale - Costa McCrae), tipul de interpretare (tendința de a dezvolta idei iraționale

vs realismul, echilibrul) etc. Pornind de la ideea că afectele negative interferează inerent cu autocontrolul, cu adaptarea, cu ineficiența, cu riscul etc, s-au proiectat în cadrul chestionarului CAEN-S două dimensiuni care să acopere în primul rând aceste aspecte:

- a. **autocontrol/stăpânire de sine**
- b. **stabilitate/echilibru**

Prima dimensiune, **autocontrol/stăpânire de sine**, vizează în primul rând comportamentul în situații de conflict/pericol. Este vorba despre controlul asupra propriilor acțiuni, descris de termeni precum cumpătat, stăpânit, temperat sau dimpotrivă impulsiv, reactiv, exagerat.

Cea de a doua dimensiune, **stabilitate/echilibru**, se referă la emoțiile și la tensiunile interioare. Este vorba despre starea de liniște, de armonie, de stabilitate lăuntrică sau dimpotrivă neliniște, teamă, poate chiar anxietate.

Date psihometrice ale chestionarului caen-s

Fidelitatea – coeficienți de consistență și stabilitate

Pentru determinarea fidelității scalelor CAEN-S s-a procedat mai întâi la determinarea coeficienților de omogenitate (alfa Cronbach), având protocoalele de răspuns a peste **1000 de persoane** (424 femei și 603 bărbați). Valorile obținute au variat între 0.82 la N-S (Nevrotism/Stabilitate) și 0.70 la Agreabilitate (tabelul domeniilor), respectiv 0.68 la Bunavoință/Atitudine Amicală și 0.86 la Stabilitate/Echilibru (tabelul dimensiunilor).

Domenii	Alfa Cronbach
Conștiinciozitate	.81
Agreabilitate	.74

Energie	.82
Nevrotism-Stabilitate	.90

Cu excepția dimensiunii Bunavoință/Atitudine amicală (.68), toate celelalte valori sunt superioare lui 0.70, atât la domeniile cât și la dimensiunile acestora, ceea ce acoperă exigența cerută în privința omogenității.

Dimensiuni	Alfa Cronbach
Minuțiozitate/Atenție la detalii	.78
Tenacitate/Stăruință	.78
Conlucrare/Cooperare	.72
Bunavoință/Atitudine amicală	.68
Forță de acțiune/Activism	.73
Dominanță/Capacitate de influențare	.75
Autocontrol/Stăpânire de sine	.88
Stabilitate/Echilibru	.84

De altă parte, într-un alt studiu mai restrâns (N=134) privind stabilitatea în timp a rezultatelor, la un interval de trei săptămâni, au fost obținute valori care variază în intervalul .64 (Agreabilitate) și .88 (Nevrotism-Stabilitate), ceea ce califică fidelitatea ca fiind adecvată și pentru strategia test-retest.

Validare concurrentă

Prin studiul de validare concurrentă a CAEN-S s-a urmărit stabilirea gradului de legătură cu scale ce vizează modelul Big FIVE din două instrumente cunoscute: FFPI (Five-Factor Personality Inventory

– *Extraversiune, Amabilitate, Conștiinciozitate, Stabilitate emoțională*), NEO PI-R (poate cea mai cunoscută proba care măsoară personalitatea după modelul celor cinci factori – *Extraversiune, Conștiinciozitate, Agreabilitate, Nevrotism*). Datele colectate de la toate cele trei probe (CAE-

N-S, NEO PI-R, FFPI) provin de la un număr de 111 persoane. A fost exceptat de la calcul domeniul *Deschidere* din cele două instrumente criteriu (FFPI & NEO PI-R), având în vedere configurația CAEN-S (de tip Big Four - fără *Deschidere*). Datele obținute au confirmat așteptările:

Tabel 1.
Matricea de corelații pentru domeniile Big Five evaluate prin CAEN-S, FFPI, NEO PI-R

N=111	FFPI-E	FFPI-Amb	FFPI-C	FFPI-S	NEO PI-R/E	NEO PI-R/C	NEO PI-R/A	NEO PI-R/N
CAEN_S/C	.01	-.03	.58	-.11	.02	.64	-.02	-.18
CAEN_S/A	.01	.48	.05	.22	-.05	.07	.56	-.33
CAEN_S/E	.68	.23	.13	-.08	.80	.07	.28	-.24
CAEN_S/N-S	.06	-.04	.21	.56	.14	.18	-.01	-.62

Se pot observa corelații statistic semnificative între domeniile perechi la nivel conceptual. Coeficienții variază între .48 CAEN-S (A)/FFPI (A) și .80 între CAEN-S(E)/NEO PI-R (E). Aceste date ilustrează o bună validitate concurrentă a probei CAEN-S, aceasta însemnând că domeniile dezvoltate în chestionar reflectă într-un mod adecvat superfactorii modelului Big Five.

Dovezi suplimentare ale validității

concurrente (care nu fac obiectul prezentei expuneri) au fost obținute în studiile mai multor utilizatori CAEN-S. Ca și criteriile au fost alese scale ale CPI - California Psychological Inventory (Serban, 2016) și BFQ - Big Five Questionnaire (Mocanu, 2018). De asemenea, sunt preocupări curente pentru dezvoltarea unei scale de validare privind dezirabilitatea răspunsurilor CAEN-S, scală care va da soliditate adăugată demersului de interpretare.

Caseta 1

CAEN-S Chestionar de personalitate PROFILUL PERSONAL

Trăsături de personalitate	Scor brut	1	2	3	4	5
CONȘTIINCIOZITATE (C)						
AGREABILITATE (A)						
ENERGIE (E)						
NEVROTISM - STABILITATE EMOȚIONALĂ (N-S)						
Minuțiozitate/Atenție la detalii (C) Grijă pentru ordine, planificare și atenție la detalii						

Tenacitate/Stăruință (C) Manifestarea responsabilității și perseverenței în activitate						
Conlucrare/Cooperare (A) Bună integrare în grup, altruism și simțul valorii celorlalți						
Bunavoință/Atitudine amicală (A) Încredere și deschidere față de alții, îngaduință și înțelegere						
Forță de acțiune/Activism (E) Capacitate de mobilizare, disponibilitate la efort și tempou ridicat de lucru						
Dominanță/Capacitate de influențare (E) Autoritate personală, inițiativă și încredere în sine, influență asupra celorlalți.						
Autocontrol/Stăpânire de sine (N-S) Controlul propriilor acțiuni chiar și în situații dificile						
Stabilitate/Echilibru (N-S) Stare de liniște, de armonie, de stabilitate lăuntrică						

Bibliografie selectiva:

1. ALBU M., (2000), *Metode și instrumente de evaluare în psihologie*, Editura Argonaut, Cluj.
2. CREȚU R., (2005), *Evaluarea personalității*, Editura Polirom, Iași.
3. COSTA, P., McCrae R. (1998), *NEO PI-R – Inventaire de Personnalite - Revise*, Adaptation française par Jean Pierre Rolland, ECPA, Paris.
4. *Five – Factor Personality Inventory (FFPI)*, Copyright © Monica Albu (pentru versiunea în limba română), CAS – Cognitrom, Cluj Napoca.
5. MINULESCU M., (2007), *Teorie și practică în psihodiagnoză. Fundamente în măsurarea psihologică*, Editura Fun-
- dației România de Măine, București.
6. ROUSSILLON R., (2010), *Manualul de psihologie și psihopatologie clinică generală*, Editura Fundației Generația, București.
7. SAVA, F.A. (2013). *Psihologia validată științific. Ghid practic de cercetare în psihologie*, Polirom, Iași.
8. STAN A., (2002), *Testul psihologic*, Editura Polirom, Iași.
9. WESTHOFF K. & KLUCK Marie-Luise, (2010), *Raportul Psihologic: Redactare și Evaluare*
10. Test Central / D&D Consultants, București.

Primit la redacție: 22.12.2020